

ÉRTEKEZÉSEK.

A

TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

ELSŐ KÖTET. 1867—1870.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

A M. T. AKADÉMIA
FŐTITKÁRI HIVATALA

PESTEN.

EGGENBERGER-FÉLE AKAD. KÖNYVKERESKEDÉS.

(Hoffmann és Molnár.)

1873.

3 13602

Pest, 1873. Az Athenaeum nyomdájából.

ÉRTEKEZÉSEK

a társadalmi tudományok köréből.

Első kötet. 1867—1870.

I. Szám. Az uzsora törvényekről. Szinováczy Györgytől. 1867. 17 l.	Ára 12 kr.
II. Szám. A magyar mezőgazdaság. Keleti Károlytól. 1867. 19 l.	12 kr.
III. Szám. A nemzet szellemi élete a párizsi kiállításon. Dr. Konek Sándortól 1867. 42 l.	30 kr.
IV. Szám. A magyar Korona országainak legújabb népesedeési moz- galmai. Dr. Konek Sándortól 1868. 52 l.	35 kr.
V. Szám. Jogtudomány s nemzetgazdaságtan. Kautz Gyulá- tól. 1868. 38 l.	25 kr.
VI. Szám. A statistika hivatalos és tudományos művelése. Keleti Károlytól. 1868. 41 l.	30 kr.
VII. Szám. A római jog s az újabbkori jogfejlődés, Pulszky Ágostontól. 1869. 27 l.	20 kr.
VIII. Szám. Gaius. Rentmeister Antaltól. 1869. 116. l.	70 kr.
IX. Szám. Záder György magyar akadémiai tag emlékezete. Tóth Lőrincztől. 1869. 26 l.	25 kr.
X. Szám. A törvénykezés reformja. Ökröss Bálinttól. 1869. 18 l.	25 kr.
XI. Szám. A büntetés rendszerről általában, különösen a halálbünte- tésről Poroszországban, Pauler Tivadartól 1870. 26 l.	25 kr.
XII. Szám. A bírósági szervezet, különösen a bíróságok megala- kulása. Baintner Jánostól. 1870. 37 l.	25 kr.

A TÖRVÉNYKEZÉS
REFORMJAI.

ÖKRÖSS BÁLINT,

LEV. TAGTÓL.

PEST.

EGGENBERGER FERD. MAGY. AKAD. KÖNYVKERESKEDÉSE.

1869.

A törvénykezés reformjai.

Ökröss Bálint I. tagtól.

(Székfoglaló értekezés, olvastatott a m. t. Akademia 1868. deczember 14-én tartott ülésében.)

I.

A törvényhozás, midőn jogszabályokat alkot, és azokban a társadalmi rend fennállásának feltételeit meghatározza: csak felét végezte ama fontos teendőknél, melyeket az állami együttlét érdekei követelnek.

A törvény biztos irányt nyújt a közforgalmi viszonyokban s megtanít különbséget tenni a jogos és jogtalan között. Fogja-e mindenki szem előtt tartani ez irányt; fogja-e követni azt, a mit jogosnak ismer? A tapasztalás tagadólag válaszol. Törvények sértetnek meg, jogok vétetnek kérdés alá; a törvényszegés visszatörést von maga után; támadó és védő harc keletkezik, melyben a küzdő érdekek fogyasztják erejüket, s látjuk a harcot megújulni sokféle alakban és minduntalan, mignem a vitás kérdések, mint összeütköző hullámok, szétfoszlanak s nyugalom száll ismét a felszínre.

Kivételes helyzet, igen is, ha lételeért küzd a jog; ha követelnie kell teljesítést vagy mulasztást, melyet számára törvény biztosít; kivételes helyzet, ha az államakaratnak kell közbelépni, hogy összhangba hozza a jogviszonyok megromlott húrjait.

És itt nyílik tér a törvényhozás további tevékenységének ama nem kevésbé fontos szabályzat alkotására, melyben a törvény alkalmazást és érvényt, a jogrend ótalmit nyer az önkény vagy erőszak ellen. Itt keressük célját e szabályzatnak, mely abban áll, hogy minél több esetben megelőzze, s ha bekövetkeztek: minél sikeresebben orvosolja a törvényes rend sérelmeit.

Nem mondom, hogy minden per az önkény vagy erőszak műve, s hogy kétely és félreértés nem szolgálhat sok pernek anyagul; megengedem, hogy a nemzeti jólét s a forgalom élénksége fokozza a perek számát, míg a sovány levéltárak rendszerint a lakosság szűk körülményeire engednek következtetni.¹⁾ De mindig baj, ha a per szükségessé vált, s én abban látom az első reformot, hogy a körülmény, mely perre szolgálhat okul, be ne következzen.

Alig gondolhat valaki komolyan arra, hogy nélkülözhetővé tegye a perlekedést. De hogy a perek száma kevesbítették: ezt már többen ajánlották. Isokrates az ó-korban, Mirabeau az újabb időben a nagy költséget tartotta legjobb eszköznek a perlekedési ösztön lehütésére.²⁾ Az 1781-ben kelt porosz perrend az ügyvédek s velök az alaki jogszabályokat akarta mellőzni a nyomozó rendszer által.³⁾ Elvetendő módszer mindegyik. A törvényhozásnak nem lehet szándékában, hozzáférhetlenné tenni az elégtétel és védelem jogos eszközét; feladása az, hogy az eszköz ne váljék szükségessé.

Vannak, kik mindent a törvénykezés javításától várnak. Ám legyünk készen, ha a viszály kitör: ez múlhatlanul szükséges, de a kitörést megelőzni eszélyesebb. Jó, ha a törvényhozás minél több biztosítékot nyújt azoknak, kik a jog útjához folyamodnak; még jobb, ha az esetek számát kevesbítheti, a melyekben folyamodniok kell.

A törvényhozás ne tartson elégnék gyógszereket; oda hasson, szabatos életrend által, hogy a kór be ne következzen. Menjen vissza a kútfőhöz, vizsgálja okát az okozatnak s keletkeztében előzze meg a bajt.

Mióta hazánkban az alkotmányos törvényhozás működése megindult s a közvéleménynek alkalmá nyílt sorompóba lépni a reformok mellett: a bíróságok szervezése, főleg az ügyvédegyetek részéről, folyvást sürgettetik. Igazuk van;

¹⁾ Mittermaier : Dergem. bürg. Process. Bonn, 1822. I. Beitr. 5. l.

²⁾ R. Bordeaux : Philosophie de la Procéd. civ. Paris, 1857, Chapitre XVIII. De la diminution des Procés. 244. l.

³⁾ Schuster : Die Civil-Prozess-Ordnungen II. Aufl. Wien, 1855. 5. l. és Mittermaier id. m. I. Beitr. 86. l.

hiányos szervezet mellett s rossz bírák kezében a legjobb törvény is elveszti jótékony hatását. De ne feledjük, hogy mindig az ügyvéd az első bírása a pernek; tőle függ igen sok esetben kiegyenlíteni a vitás kérdéseket, s megelőzni nagy számát az alaptalan kereseteknek vagy kifogásoknak. ⁴⁾ És ha nagy része ezen első bírásnak nem elég szigorú az eszközök megválasztásában; ha pert csinál ott is, a hol egy őszinte jó tanács segíthetne; ha üres kifogások által akadályozza a per lefolyását s jogorvoslathoz nyúl, csak azért, hogy időt nyerjen; ha mindezek folytán a bírói teendők száma szükség nélkül nő annyira, a mennyivel a legképzettebb erő és szorgalom sem képes megküzdeni: valóban hézagot látnánk az előzetes reformokban, ha nem gondoskodnék a törvényhozás jó ügyvédi rendtartásról is a bírói szervezet mellett. ⁵⁾

Nem védelme ez egy rég elítélt rendszernek, sem nem vád a t. kartársak ellen; sőt készséggel adok kifejezést e helyen a tiszteletnek, mely a kivételt megilleti.

Egy rajnavidéki tartományban volt alkalmam tapasztalni, ⁶⁾ hogy ott e kivétel általános szabályt képez. Az ügyvéd semmit sem kerül nagyobb óvatossággal, mint a védelmet olyan ügyben, a mely tarthatlan. A fél, ha nincs igazsága, nem számíthat ügyvédi képviselőre; vagy ha sikerült hamis előadás által megtéveszteni ügyvédét és ez a per folyamában

⁴⁾ M. Lavielle: Etudes sur la Proced. civ. Paris, 1862. pag. 31. „Le vrai bureau de conciliation est le cabinet d' un honorable avocat,“ — mint az államtanácsban hangoztatták sokan, a békéltetés ellen.

⁵⁾ „... Sacrosanctis evangelicis tactis juramentum praestent, quod omni quidem virtute sua omnique ope, quod verum et justum existimaverint, clientibus suis inferre procurabunt, nihil studii relinquentes, quod sibi possibile est; non autem credita sibi causa cognita, quod improba sit, vel penitus desperata et ex mendacibus allegationibus composita, ipsi scientes prudentesque mala conscientia liti patrocinabuntur; sed et si certamine procedente aliquid talibus sibi cognitum fuerit, a causa recedant.“ C. 14. §. 1. C. de iudiciis.

⁶⁾ A bajor Pfalz s felebbviteli törvényszékének székhelye Zweibrücken, hova az igazságügyi minister ur megbízásából a szóbeli eljárás tanulmányozása végett tettem kirándulást. — A rajnai tartományok, a Luneville-i béke folytán csatoltattak Franciaországhoz s nyerték a francia törvényeket, mely utóbbiak, — némi eltéréssel — ma is hatályban vannak.

más meggyőződésre jut : önmaga ítéli el saját felét a barreauból, kijelentvén a törvényszék, a felek és a hallgatók előtt, hogy az ügy nem védelmezhető. ⁷⁾)

Ilyen tényezők által meglepő eredményhez jutunk. Az utolsó évi kimutatás szerint 2450 befejezett per közül csak 178 esetben nem volt a keresetnek alapja. Négy járási törvényszéknek 4346 elintézménye közül 1994 volt makaessági, s ennyi ügyszám mellett nem több, mint 73 felebbvitel, egy év alatt. ⁸⁾)

A törvényhozásnak törvény az alapja, ama titkos erő, melynek csak hatását látjuk az általa intézett jogrendben, mint a nedvkerengés hatását az üde szirmokon. A hulló szirmok láthatóvá teszik, hogy az életerő megfogyatkozott, s a gondos kertész az által segít hervatag betegén, hogy az anyaföldet javítja, melynek kiszáradt emlői megtagadták a tápnedvet. Így lesz láthatóvá a jog, ha kérdés alá vétetik, a törvény, ha védelmét egyik vagy másik fél kéri, . . . s a törvényhozás elégnék tartsa, ha a kérdésbe mélyed s a megoldást lehetővé tette? Nem! Gondoskodják törvényekről, melyek a kérdést teszik lehetetlenné.

Tudjuk a gyakorlatból, hogy a hiba sokszor a törvényben van, s a felek csak kényszerüsből folyamodnak a bírói felfogás bizonytalan eszközéhez. Vagy kevesebbet, vagy többet mond a törvény, mint a szabatosság kíváná : s ez mindegyik hiba, mely a perek nagy száma által boszúlja meg magát.

⁷⁾ Mily befolyása van e részben a nyilvánosságnak, könnyen érthető a következőkből : „Der Versuch eines Anwaltes Rechtsverdrehungen und Ränke zur Geltung zu bringen, bliebe niemals in stummen Aktenbänden verschlossen, sondern träte, so oft es unternommen würde, nicht nur dem Gegner, sondern täglich, stündlich allen Collegen, wie dem ganzen versammelten Gerichte unter die Augen, und fände bei jeder Wiederholung nicht nur stumme, sondern laute Missbilligung durch Gegner, Collegen, Staatsanwaltschaft, Vorsitzenden, und Erkenntniss; würde in kurzem Missachtung zur unausbleiblichen Folge haben, somit nachtheilig auf die amtliche, die sociale Stellung und dadurch nothwendigerweise auf das Vertrauen des Publikums und die finanzielle Lage des Anwaltes äussern“ Bomhard: Die Civilrechtspflege in der bairischen Pfalz München, 1861. Pag. 36.

⁸⁾ Die Resultate der Rechtspflege bei den verschiedenen Gerichten der Pfalz während des Etats-Jahres 1866/7. Zweibrücken, 1867.

A törvényhozás kerülje a végleteket; gondolja meg, hogy a törvények nagy általánosságban ép úgy hiányosak, mint ki nem elégítők a részletekben. ⁹⁾

Az általánosság különböző értelmezésekre nyújt alkalmat majdnem minden esetben: ez által a perkérdések számát neveli. A bírói felfogás iránt kevesebb bizalmat enged, s ez által a felelbitel eseteit szaporítja.

A részletesség uralkodókká teszi a formákat, és ezzel utat készít a semmiségi panaszoknak; chablone-ok járszálagán vezeti az ítélőképességet, s ez által könnyelműekké teszi a bírákat.

A helyes irány középutat tart. Válaszsa ezt a törvényhozás mindenkor, a mint választották, bölcs tapintattal, a „Code de procedure“ szerkesztői: „nem mellőzni semmit azokból, a melyek szükségesek; nem venni fel semmit azokból, a melyek nem hasznosak.“ ¹⁰⁾

Minden törvénynek van bizonyos célja, s a cél, engedjük meg: mindenben a jó és hasznos. De a siker nem függ csupán egy törvénytől, hanem a törvények összegétől. A törvényhozás igyekezzék a számító vezér ügyességével rendezni egybevégtől az erők működését, s ott, a hol egy törvénytől célhoz jutni nehéz: másokkal tegye könnyebbé az utat, — gondoskodván az akadályok előleges elhárításáról. Szépen kifejti R. Bordeaux ez irányban az anyakönyvek és telekkönyvezés érdemeit. Amazok a házassági, születési, örökösödési s más hasonló ügyekben biztosítják a személyiség érdekeit; utóbbi a hitel- és birtokviszonyok nyilvántartása által hat jótékonyan a perkérdések megelőzésére. ¹¹⁾

Találkozunk ármányokkal, melyek vizsga szemmel keresik a fedetlen pontokat, s mint éji had, szállják meg és ássák alá a nem jól őrzött érdekeket. Itt ismét előzetes reform

⁹⁾ Jogtud. Közlöny 1867. „Bevezetés a curiai ítéletekhez.“

¹⁰⁾ „Ne rien omettre de ce qui était nécessaire, ne rien prescrire qui ne fut utile: — telles ont été les bases de notre travail (Treilhard a fr. perrendkészítésére kiküldött bizottság előterjesztésében. Locré: „La législation de la France.“ Paris, 1827. Tome XXI., pag. 5.)

¹¹⁾ Id. m. 247. s. köv. II. Ajánlja még a határoknak ültetvények és árkok által való nyilvántartását a határviillongások megelőzésére. u. o. 249. I.

segít. A törvényhozás, mint Aguesseau ajánlja, tartson egyenlépteket az ember gonoszságával, hogy elejét vegye a visszaéléseknek. ¹²⁾

Csak egy példát említek a gyakorlati életből. Az utóbbi években szokásba jött színlett vagyonátruházások és kölcsön-szerződések által meghiúsítani a hitelezők kielégítését. Egy udvari rendelvény 1863-ik évből ¹³⁾ a fenyítő törvények szigorát alkalmazza a hamisítók ellen; az igényperek azonban még mindig tekintélyes számot képviselnek. Vajjon, ha törvényünk volna, mely közhatósági hiteles közeg előtt rendel bejegyeztetni minden magánszerződést, s az okirat kelteül a bejegyzés napját tekinti: nem lenne ez által mind a jogos követelés a meghiúsítástól, mind a bíróság számos pertől megkímélve? Így van ez a francia törvények szerint, s legalább a pfalziak e rendszer mellett a hamisítást lehetetlennek tartják. ¹⁴⁾

Nagy számát a jogviszonyoknak maguk a felek szabályozzák; a jog és kötelezettség feltételeit ilyen esetben az akarategység határozza meg, a szerint, a mint az a jogügyletben nyert kifejezést. A törvényhozás nem maradhat közönyös olyan cselekmények iránt, melyeknek a felek célzatához képest törvényerőt tulajdonít; nem utasíthatja el a fenforgó érdekek jogos követelését, melyet a szabatosság hiánya ép úgy veszélyeztet a jogügyleteknél, mint a törvényekben; sőt oda kell hatnia, hogy eleve eltávolítson minden kórananyagot, melyből a félreértés vagy roszakarat fejleszti később a pereket. Ezt a hiteles helyek közvetítésétől várjuk. Az intézmény képzettsége s elfogulatlansága kezekedik a

¹²⁾ „La sagesse du législateur est obligée de faire les mêmes progrès que la malice de l'homme, afin que chaque mal trouve son remède, chaque fraude sa précaution.“ (Lo cré : id. m. Tome I., pag. 145).

¹³⁾ Független az id. törv. szabályokhoz. Első f. XLVI. sz.

¹⁴⁾ Az „Enregistrement“ célja szorosán véve az illetékek nyilvánartása és beszedése; de egyszermind az is, hogy a magán-okiratoknak biztos keletet adjon. Weisz „Handbuch für Huissiers.“ II. Ausg. 1844. §. 31. Bomhard : id. m. 40. l. „Dritte, welche bei Errichtung einer Privaturkunde nicht Contrahenten waren, diese Urkunde erst von dem Zeitpunkte an gegen sich gelten lassen müssen, wo das Bestehen der Urkunde entweder durch Erwähnung derselben in einer öffentlichen Urkunde, oder durch Einregistrierung derselben im Einregistrierungs-Amte dargeben ist.“

kötések szabályszerűségéről s az érdekek biztonságáról; hitellessége teljes védelmet nyújt a bizonytalanságok ellen, melyek a perlekedés ingerét táplálják s veszályba döntik annyiszor a nem eléggé ovatos felek jogait. ¹⁵⁾

Nemcsak közvetve lesz azonban megelőzve ilyen intézmény által sok esetben a per, hanem egyenesen kizáratik a végrehajthatóság által, mely a hiteles helyek közokmányait illeti. A jogosított fél egy lépéssel jut azon álláspontra, a hová a per hosszú és költséges uton vezet. ¹⁶⁾

Nevezék aztán némelyek gyámkodásnak az állam részéről, ha némi befolyást tart fenn magának, — nem a felek akaratára, hanem csak módjára az akaratkifejezésnek. Én valamint a népnevelést s a közbiztonság előzetes garantiáit, úgy a közforgalmi viszonyok és jogügyletek értelmes vezetése és biztosítása iránti gondoskodást is a törvényhozás tisztében állónak, tehát kötelességnek tartom.

II.

A törvényhozás igyekezzék a lehető legszelídebb eszközök alkalmazni a vitás kérdések elintézésére, ott, a hol a kérdéseket megelőznie nem sikerült. Ez a második lépés a törvénykezési reformokban.

Az egyezés megkísérlésének nyomait már a rómaiaknál szemlélhetjük. A nép, mint Svetonius írja, oszlopot emelt Caesarnak a forumon, s szokásba vette ez oszlopnál áldozni, fogadásokat tenni s peres viszályokat a haza atyjának nevére tett eskü mellett kiegyenlíteni. ¹⁷⁾ Sőt bizonyos személye-

¹⁵⁾ Bluntschli és Brater Staatswörterbuch. „Notariat“ alatt. VII. köt. 326. l.

¹⁶⁾ Carré: Les lois de la Proc. civ. Bruxelles 1833. Ötödik kiadás, II. köt., 279. l. „Toutes les dispositions, que la loi contient a ce sujet n'ont pas uniquement pour objet l'exécution d'une décision judiciaire; elles s'appliquent également a celle d'un acte notarié par la raison qu'il a toute la force d'un jugement passé en force de chose jugée, et est exécutoire comme lui, suivant les dispositions des arts. 1317 et 1319 du Code civ. 545 et 547 du Code de proc. et 19 de la loi du 25 ventôse an 11, sur le notariat.

¹⁷⁾ Jul. Caes. Cap. 85. Már a XII. táblai törvények is emlékeznek az egyezségről: „Endo. via. rem. uti. paucunt. orato“, azaz Si dum in ius veniunt de re transactum fuerit inter vocantem et vocatum: ita jus esto. Boncenne Introd. á l'étude de la Proc. civ. Paris, 1859. pag. 289. Seligmann: les reformes de la Proc. civ. Reims. 1855. pag. 113.

két, péld. a rokonokat perbe sem hívhatta a felperes, míg arra előbb a praetor engedélyét ki nem eszközölte.¹⁸⁾ Az egyezés megkísérlése később szabály lön, alkalmazva kötelezőleg vagy ajánlólag s különféle alakban, de majdnem minden törvényhozás által s mindig azon célból, hogy a per kérdése bírói ítélet nélkül oldassék meg¹⁹⁾.

Mégis alig akad védője ez intézménynek az írók közt; a nagy többség egyenesen kárhoztatja, vagy legalább hiú eszköznek tartja azt, mind alapjára, mind eredményére nézve.

Bentham szerint az egyeztetés nem más, mint a jogszolgáltatásnak részletes megtagadása; mint vásár, a melyben mindegyik fél alkuszik, s az előny a makacsabbat illeti²⁰⁾. Meier még szigorúbb: a kötelezett békéltetést a felek jogai s az értelem ellen intézett merénynek nevezi²¹⁾. Mittermaier azok közé tartozik, a kik nem roszalják ugyan feltétlenül, de nem is várnak tőle eredményt²²⁾.

A vád súlyos, különösen a két előbbi, mely az alapot támadja meg. De túlzott és igaztalan. A kísérletnél nem maga az egyezés, hanem csak a felek közelítése van kötelezőleg kimondva. Feltételeket szabni és elfogadni egyedül a felek akaratától függ, épen úgy, mint minden más nemében a szerződéseknél. Bizonyos jogok ez utóbbiaknak is hozatnak kölcsönösen áldozatul, nagyobb mérvben elégszer, mint a méltányosság kívánná; de azért senki sem fogja a szerződést jogok ellen intézett merénynek nevezni. Aztán a jogkérdés sem mindig világos. Gyakran mindkét részen van jog, vagy mindkét részen van hiba; az ítélet bizonytalan, s mindegyik fél érdeke ajánlja, hogy megmentsen valamit abból, a mit egészen elveszíthet.

A harmadik az eredményt vonja kétségbe. E vádnak mérve attól függ, mennyit követelhetünk méltányosan a kísérlettől.

¹⁸⁾ Fr. 4. §. 1. de in jus vocando. lib. II. tit 4.

¹⁹⁾ Mittermaier id. m. I. Beitrag 129. l. Boncenne Introduction a l'étude de la Procédure civile. Paris, 1859. 1. köt., 289. l. R. Bordeaux Philosophie de la Proc. civ. Paris, 1857. pag. 405. stb.

²⁰⁾ De l'organisation judiciaire. Chap. 22. De bureaux de Conciliation.

²¹⁾ Esprit et origine des inst. jud. de l'Europe. IV. köt. 365 l. és V. köt. 563. l.

²²⁾ Id. m. I. Beitr. 131. l.

Franciaországban az ügyek száma, melyeket a Code de procedure 48-ik szakasza előleges egyezségi kísérletre utasít²³⁾, 1847-ben tett 64,593-at. Az alperesek nem jelentek meg 11,341 esetben. A többiekből 24,806 ügy nyert egyezség útján elintéztést, tehát 47 százaléka azoknak, a melyekben mindkét fél megjelent²⁴⁾. Ugyanott 1851-től 1860-ig, tehát tíz évi időközben átlag évenként 54,706 ilyen ügy fordult elő. Alperesek nem jelentek meg 9449, meghatalmazott által megjelentek 5233 és személyesen 40,024 esetben; s 45,257 megjelentek ügyénél 19,433-ban, vagyis 42 esetben 100 közül sikerült a kibékülés²⁵⁾. Majdnem hasonló az eredmény a bajor Pfalzban, 1860-ból. Az ügyek száma t. i. 1072. Alperesek nem jelentek meg 208 esetben. A többiekből 256 ügyben jött létre egyezség.²⁶⁾

Én mind az alapot helyesnek, mind az eredményt elégendőnek látom arra, hogy ez intézmény fentartassék a törvénykezési szabályok közt. De a siker a helyes alkalmazásban rejlik, azon kérdésekre nézve, hogy ki és mikor kísérelje meg az egyezséget.

A békéltetést vagy a per bírája, vagy egy harmadik személy eszközli.

Helyesen jegyzi meg Mittermaier, hogy nem érhet vá-

²³⁾ Célunkra csupán ily esetek tartoznak. Másnemű egyezségeket is ide értve, még kedvezőbb az eredmény. 1847-ben t. i. 2347 békebíró 2,312, 165 ügyben kísérlette meg az egyezséget. A megidézettek közül 1,005,322 ügyben jelentek meg a felek, s ezek közül 733,284 ügyben egyeztek ki, tehát 73 esetben, 100 közül. (Bordeaux : id. m. 413. l.) Ugyancsak Franciaországban 2863 békebíró elé 1851—1860. évig átlag évenként 1,928,000 peres ügyet vittek a felek önként, kiegyenlítés végett, s azok közül átlag évenként 1,483,810, vagyis 77%, egyenlített ki barátságosan. (Konekapolg. törvénykezés statistikája. „Jogt. Közl.” 1866. évf. 109. l.)

²⁴⁾ R. Bordeaux : id. m. Comptes généraux de l'administr. de la just. civ. 1847.

²⁵⁾ Konek: id. ért. „Jogtud. Közl.” 1866. évf. 109. l.

²⁶⁾ Die Resultate der Rechtspflege bei den Gerichten der baierisch. Pfalz 1860. Az utóbbi három év nem volt ennyire kedvező, t. i. 1865-ben az ügyek száma 1465, az egyezségeké 268; 1866-ban az ügyek száma 1565, az egyezségeké 198; 1867-ben az ügyek száma 1641, az egyezségeké 222.

lasztás békéltető közegnek alkalmatlanabb egyént annál, a ki a perben itélni van hivatva.²⁷⁾

Ha két fél közt békéltetőleg lép fel egy harmadik, szükség, hogy érvekkel hasson a folingerült kedélyekre. Tehát vagy a követelőt igyekszik meggyőzni arról, hogy követelése egészben vagy részben a jogos alapot nélkülözi, vagy a panaszlottat az ellenkezőről. Ez érveknek súlyt azon különbség ad, melynél fogva a felek maguk szabnak feltételt az egyezségben, míg a perkérdés megoldása a bíró kezében van. Vajjon maga a bíró figyelmeztesse erre a feleket? Ez minden tekintetben veszélyes volna. Mert vagy a meggyőzés hangján szól, s akkor a jóakarat is fenyegető alakot ölt; vagy csak fogás volt a figyelmeztetés, melyet nem igazol a hozandó ítélet, s akkor a bírói tekintély szenved.

A felek sokat elmondhatnak egyezkedés közben, a mit a perben felhozniok vagy fölösleges, vagy káros hatásu lenne. A bíró olyan körülményekről is vesz tudomást, melyek a per eldöntésére nem tartoznak, de a melyeknek befolyásától nem mindig képes menten maradni. Vajjon tanácsos-e a bírót ellentétbe hozni az emberrel, a méltányosságot a joggal, a jobb tudomást a jogi meggyőződéssel? Van egy szempont, mely talán megnyugtatóná, de ez nem jogi szempont, nem az, mely szerint a bíró csak a perben előadottak nyomán köteles határozni.

Az egyezség megkísérlése nem maradhat a hideg forraság mellett, hanem az értelem és meggyőződés hangján ajánlja a békét a harcz helyett, — mindkét fél érdekében és előnyére, ha lehetséges; némi áldozat mellett, ha másképen nincs kilátás a sikerre. Az egyeztetés tehát bizonyos határok közt annyi, mint a rábeszélés. Vajjon, ha feltehető is, hogy a bíró mindkét félre nézve kielégítőleg s a részrehajlás gyanuja nélkül oldja meg e kényes feladást, — nem fog a közvetítés által oly színben tűnni fel, mintha a per nehéz munkáitól akarna könnyű úton menekülni?

Tegyük hozzá, hogy sok bírót a hév elragad; minden pert el akar nyomni, minden egyezséget keresztülvinni, a feleket tehát tekintélyének egész súlyával kényszeríti. Vajjon nem

²⁷⁾ Id. m. I. Beitr. 132. 1.

fogja az ilyen bíró átvenni boszuját a perbe, s éreztetni azon féllal, a kinek merevségén a kísérlet meghiúsult ?²⁸⁾

De legfontosabb azon érv, mely a bírónak állásából merül fel a közvetítő szerep ellen. És ha Bentham vádja nem elég arra, hogy alapjában megingassa magát az intézményt: indokoltnak és dönthetlennel tartom azt az alkalmazásnak ezen módjára nézve. A bíró hivatása nem lehet alku a jogok felett, hanem szigorú alkalmazása a törvénynek: elégtétel vagy védelem, a szerint, a mint a támadó vagy a támadott részén áll a jog. A felek szabad elhatározásának nem szabhat ugyan korlátokat s nem akadályozhatja, ha többet enged az egyik vagy többet ajánl a másik fél, mint a mennyire a törvény kötelezné²⁹⁾; de állásával volna összeférhetlen, hogy a törvénytől, melynek öre, eltérést ajánljon; hogy a méltányosságra szálljon alá, melyre a törvény nem lehet tekintettel, s hogy a felek közé lépjen akkor, a midőn az egyezés által épen a bírót s a „*summum jus summa injuria*“-t akarják nélkülözni.

Hagyjuk tehát a bírót a tribunálon s keressünk kifogástalan egyeztetőket külön békebírák személyében. A vád, mely a békéltetés ezen módját éri³⁰⁾, az intézménynek nem megsemmítését, hanem javítását ajánlja a törvényhozás figyelmébe.³¹⁾

Az egyezségi kísérletnek vagy az eljárás megindítása előft, vagy az eljárás befejezése után lehet helye.³²⁾

²⁸⁾ R. Bordeaux eseteket említ, a melyekben a bíró csak azért marasztalta el a felet, mert jogaiból nem akart engedni, vagy mert ügyvédet vitt magával segélyül. Id. m. 421. l.

²⁹⁾ Az ügyvédi utasítás is meghagyja az ügyvédeknek, hogy az egyezséget ne akadályozzák. *Instruct. advoc. §. 12.*

³⁰⁾ L. alább 45. jegyz.

³¹⁾ Van még egy harmadik mód is, t. i. a Berni- vagy vegyes rendszer, mely abban áll, hogy a fél először a per bírójánál jelentkezik az egyezés megkísérlése végett s a bíró e czélből egy részrehajlatlan magánegyént bíz meg. Az egyeztető bizottságok — *Vergleichsjury* — az előbbi tekintet alá esnek, a szerint, amint bírói- vagy magán személyekből alakítatnak. *Mitterm. id. m. I. Beitr. 135. l.* A genfi perrend azon esetben, a midőn természeténél fogva kiegyenlíthetőnek látszik az ügy: azt kívánja, hogy a törvényszék a békéltetésre egyik tagját küldje ki. (*Loi sur l'organisation jud. art. 78. Seligmann: id. m. 122 l.*)

³²⁾ A porosz perrendt. a középutat követi, akkorra halasztván az egyeztetést, a midőn a tárgyalás folytán a vitás pontok megállapítottak.

Ha meggondoljuk, hogy itt csak a határozat, amott az egész per s annak minden költsége s kellemetlenségei előzetnek meg az egyezség által; hogy az utóbbi már későn érkezik, midőn a felek más módon gondoskodtak jogaik védelméről; hogy a védelem sokszor az ellenfél gyengeségeiből vagy mulasztásából is merít érveket; hogy a rendszeres dolgot, a dialectika erejére támaszkodva, biztos feltevésre jogosítja sok esetben a perlekedőt, — nem, hogy igaza lenne, hanem hogy a pert megnyerheti, hogy tehát épen az eljárás folyamában kifejlett körülmények teszik hajthatlanná vagy követelővé; hogy minden rábeszélés a védelmi okok megfontolása után, vagy a jogosított felet renditné meg, vagy az ellenfélnek adna jogosítlan kilátást; végre, hogy kísérlet által fennakadást szenvedne az ügy akkor, midőn a bírói határozatra már ugyis megérett: az előbbi mód látszik helyesnek, t. i. egyezség a per helyett, egyeztetés a peres eljárás megindítása előtt.³³⁾

A mit ez ellen felhoznak némelyek, a többek közt Mittermaier, hogy t. i. sem a felek, sem a békéltető nem tudják még kellőleg a védelmi alapokat³⁴⁾, csak előnyére

Preuss. Gerichtsord. Tit. XI. Ellenben a genfi perrendt. a bíróság tetszésére bízza az időpont választását — a plaidoiries előtt vagy után — a melyet legalkalmasabbnak vél az egyezség megkísérlésére. Seligmann: id. m. 120. s. köv. II.

³³⁾ Érdekes egy levéltöredék 1745-ből, mely a hollandi szokásról naiv hangon és nagy elismeréssel nyilatkozik. „La meilleure loi, le plus excellent usage, le plus utile que j'aie jamais vu, c'est en Hollande. Quand deux hommes veulent plaider l'un contre l'autre, ils sont obligés d'aller d'abord au tribunal des juges conciliateurs, appelés faiseurs de paix. Si les parties arrivent avec un avocat et un procureur, on fait d'abord retirer ces derniers, comme on ôte le bois d'un feu, qu'on veut éteindre. Les faiseurs de paix disent aux parties: Vous êtes de grands fous de vouloir manger votre argent et vous rendre mutuellement malheureux; nous allons vous accommoder, sans qu'il vous en coûte rien. Si la rage de la chicane est trop forte dans ces plaideurs, on les remet à un autre jour, afin que le temps adoucisse les symptômes de leur maladie: ensuite les juges les envoient chercher une seconde, une troisième fois; si leur folie est incurable, on leur permet de plaider, comme on abandonne à l'amputation des chirurgiens des membres gangrenés; alors la justice fait sa main. Boncenne: Introduction à l'étude de la proc. civ. Paris, 1859, pag. 293.

³⁴⁾ Id. m. 136. l.

szolgál az első módszernek. „Nem tudják, de ne is tudják.“ Minél kevésbé van a fél elkészülve arra, hogy mit mondjon: annál valószínűbb, hogy igazat fog mondani, s minél őszintébb a felek kölcsönös előadása: annál könnyebb fellelni a közeledés pontjait.

Ezek a javítás praeventiv eszközei. Vajha emelt ujjal mutathatnék vívmányokra, melyeket hazai törvényhozásunk e téren szerzett. Most csak a jó szándék egyedül, a mit említhetek.

Nemes czélja volt a törvényhozásnak, hogy hiteles helyekről gondoskodott, azon korban még, a midőn a tudomány, sőt maga a betüismeret is csak keveseknek volt birtokában.³⁵⁾ Sokat tett a törvényhozás a hiteles helyek szabályozására később is³⁶⁾, de mindig a régi alapon, és szűk határok közt; nem tudta vagy nem akarta a közélet piaczára vinni ez intézményt, s fejleszteni egyenlő arányban a kor igényeivel. Az újabb törvényhozás, midőn az osztrák törvények alatt behozott közjegyzőségtől elfordulva, a régi rendszerhez tért vissza, csak romokat talált, melyeket lakhatókká többé nem tehet, s hullákat, melyek az első érintésre szétporlanak.³⁷⁾

A legjobb szándékból történik, hogy a hétszemélyes tábla egyezségre utasítja a feleket, valahányszor egyensúlyba akarja hozni; a jogot a méltányossággal³⁸⁾, de legkevésbé sem helyeselhető az alkalmazás módja. Nem elég, hogy a per-

³⁵⁾ II. Endre 1231. évben kiadott rendelvényének XXI-ik czikke már intézkedik a megyés püspök vagy káptalanok és conventek hitelesítő jogköréről. „Et quia multi in Regno laeduntur per falsos Prestaldos, citationes, vel testimonia eorum non valeant, nisi per testimonium Dioecesaní Episcopi vel Capituli; nec falsificatus Prestaldus possit se justificare, nisi eorundem testimoniis. In causis vero minorum, vicinorum Conventuum vel claustrorum testimoniis.“ (Kovachich: Vest. Comit. Budae, 1790. pag. 113.)

³⁶⁾ Hármask. II. 21. 1486: 11, 12. 1552: 41. 1723: 39. 43. 1741: 16. 1765: 11. stb.

³⁷⁾ Az 1858. febr. 7-kén kelt cs. nyiltparancs által a közjegyzői rendtartás hazánkba is behozatott; a magyar törvények visszaállítása folytán azonban az id. törv. szab. VIII. 8. §-a által hatályon kívül tértvén, ismét az előbbi hiteles helyek — káptalanok és conventek — állítottak vissza.

³⁸⁾ E szokás már a XV-ik században réginek ismertetett. „Quemadmodum antiqua et laudabilis Regni nostri consuetudo, huius modi concordiam... libere faciendam dicitur et consuevit.“ (1429: 30.)

nek utolsó stadiumában történik a békéltetés, nem elég, hogy bíró által történik; hanem épen a legfőbb bíróság által, hogy fokozott mérvben lássuk az aggályokat, melyek a közvetítés ezen módja ellen minden oldalról felmerülnek.

Magasabb szempontból s az alapelvek okszerű alkalmazásával akarta az 1832/6. évi országgyűlés ez intézményt létrehozni, a midőn a bíróságok rendezéséről egy 25 cikkből álló javaslatot készítve, első helyen a „perlekedési viszálykodások barátságos elintézéséről és az e végre rendelendő békéltetőkről“ intézkedett³⁹⁾. Megmondja okát, hogy miért, „mert a perek összehalmozása az igazság kiszolgáltatásának súlyos és káros késedelmet okoz, s mert köztapasztalás után bizonyos, hogy a perek megelőzésére legsikeresebb eszköz az egyezés előleges próbálása, azon hajdani szokásnál fogva, melyet mind az ország törvénye, mind a törvényhatóságoknál és ítélő székeknél divatozó gyakorlat hasznosnak bizonyít.“

Főbb elvei a javaslatnak, a kötelezett egyezségi kísérlet a per megindítása előtt⁴⁰⁾, békéltetés külön közegek által⁴¹⁾ alperesnek a költség-megtérítés terhe alatt leendő megidéztetése mellett⁴²⁾, azonban az állam és az ügyfelek terhel-

³⁹⁾ Olvasható az 1832/6. évi országgyűlés írásai közt. Pozsony, 1834. II. köt. 313. l.

⁴⁰⁾ 1. §. A perlekedni szándékozóknak, valamely keresetek iránt, a rendezett bíróság előtt mindaddig formás pert indítani szabad nem leendő, míg meg nem mutatják azt, hogy azon pernek elintézése tekintetében, melyet előmozdítani készülnek, közbenjárói segedelemért már az illető békéltetőhöz folyamodtaak.

⁴¹⁾ 2. §. Mely végre az ország minden részeiben, kerületeiben és községekben, a mennyire eszközölhető, azok közül, kik a közönség vagy községek hivatalaikra velek egyenlők bizodalomból rendeltettek ki, bizonyos személyek fognak kijeleltetni, kik a közigazgatás minden új terhe, és perlekedők terhelése nélkül, lakostársaik között támadó viszálykodások kiegyenlítésével foglalatoskodjanak. Ily közegek lettek volna, a javaslat szerint, „az ország lakosai különböző állapotjukhoz képest“, a szolgabíró és esküdt társa, a helybeli községbíró egy hitessel és a jegyzővel, a nemesek hadnagya a többi előljárók egyikével, rendezett tanács városokban a helybeli körülményekhez képest megkivántató számmal választott békéltetők.

⁴²⁾ 4. §. . . . az alperesi megjelenés elmulasztása esetében, erről nyert bizonyságlevél mellett, melyet a békéltető nyomban kiadni tartozik.

tetése nélkül; az egyezkedési szabadság biztosítása⁴³⁾, s végrehajtási jog a létrejött egyezség alapján.⁴⁴⁾

A javaslat sokban hasonlít a francia békebírói-szervezethez, ennek ismeretes hiányai nélkül⁴⁵⁾, s azon álláspontra helyezte volna ez intézményt, a hová harmincz s néhány év után igyekszik jutni az osztrák törvényhozás a múlt évben megjelent békebírói tervszöveggel⁴⁶⁾.

Sajnos, hogy csak javaslat maradt.

A következő országgyűlés beírta azon hiányos intézkedéssel, mely a bírónak tette köteletségévé az egyezséget a tárgyalás kezdetén megkísérteni.⁴⁷⁾

a felperesnek azonnal szabad lesz perét megindítani, az alperes pedig még azonkívül a békéltetés előmozdítására fordított s következőleg ugyanazon tárgy perben bebizonyítandó felperesi költségeket, melyek különben a megjelenés esetében megtérítendőek nem lettek volna, — visszafizetni köteleztetik.

⁴³⁾ 7. §. A békéltetők hatósága a felek kölcsönös meggyőződésével eszközrendelő önkénti egyezsége szorítottván, a perlekedők bővebb biztosításául nyilván rendeltetik, hogy a munkába vett békéltetés folyamata megszüntetésére, a felek egyikének az iránt elhatározólag közbevetett kinyilatkoztatása, hogy megegyezni nem kíván, — elég lesz, s ennek közbejöttével a békéltető minden további lépésekkel felhagyni köteleztetik, és semmi esetben valamely ítélethez nemébe nem bocsátkozhatik, sem pedig ugyanazon kereseti tárgy iránt következőleg indítandó perben nem bírászkodhatik.

⁴⁴⁾ 8. §. Valamint pedig a munkába vett békéltetést a felek, mihelyest tetszik, félb eszakashatják: úgy az igazság kiszolgáltatása tekintetével összeillik, hogy a békéltetők előtt készült és legalább két tanu jelenlétében megmagyarázandó s ezek által is bizonyosággal aláírandó szerződések azon erővel bírnak, melylyel a szerződők szabad akaratából származott más egyéb kötések bírnak, s így azoknak foglalatjaik valósággal végrehajthatóknak.... a törvény rendes útján végre csak azon hibák orvosolhatók, melyek az ily végrehajtásokban ejtettek.

⁴⁵⁾ Az érintett javaslat csupán a váltó- s kereskedelmi, szóbeli, vásári, büntető és egyéb köztisztvis. pereket vette ki a békéltetés kötelezettsége alul; a code de proc. 48. art. pedig általában szól a demande principale-ről s csak néhány ügyet vesz ki a 49. art.-ban, a mi vitás kérdésekre ad alkalmat; továbbá a békebíró előtt kötött egyezség nem bír végrehajtási foganattal.

⁴⁶⁾ Gesetzentwurf über Friedensgerichte. Wien, 1867. E szerint a békebíró és helyettese a községi választmány által választatnék, 3 évre (5. §.), s kijelölt területi illetőséggel (3. §.); a létrejött egyezség pedig bírói egyezség minőségével bírna s végrehajtható lenne, épen úgy, mint az ítélet. (24. §.)

⁴⁷⁾ 1840: XV. tcz. II. r. 83. §. A váltóeljárás az id. törv. szab.

Az új törvénykezési rendtartás az eljárás módjai szerint tesz különbséget. Sommás ügyekben az előbbi intézkedést fogadja el⁴⁸⁾; 30 forint értéket meg nem haladó személyes keresetekre nézve a községi bíróságot teszi egyeztető békebíróvá⁴⁹⁾; a rendes eljárásnál ellenben, valamint a bírói közvetítést, úgy az egyeztetést is nélkülözi⁵⁰⁾ szabad kezett enged a törvényhozásnak a végből, hogy ez utóbbit külön közegek által eszközöltesse.⁵¹⁾

I. 43. §-a által a polg. peres ügyekre is kiterjesztetvén, az idézett § a rendes szóbeli eljárásban is alkalmaztatik. Ugyanez áll az osztr. polg. perrendben is, a szóbeli perekre nézve. (45. §.).

⁴⁸⁾ 117. §. Az egyezség jogérvényes ítélet erejével bír. 124. §.

⁴⁹⁾ 476. és köv. §§.

⁵⁰⁾ A rendes eljárás bírói közvetítés nélkül megy végbe. akképen, hogy a felek a pertárban adják és veszik át a periratokat. A felek tehát nem jönnek a bíróval érintkezésbe, és így nem lehetséges az egyezség megkísérlésének azon módja, mely a sommás eljárásban alkalmaztatik.

⁵¹⁾ Ezen értekezés folytatása lesz a perlekedés módja és javítása.